

Samuel Uhrin, Vratislava Černíková

Miroslav Scheinost, M. a kolektív: Kriminalita očima kriminologů

Praha, vydavatelství KUFR s.r.o., 2010238 s. ISBN 978-80-7338-096-0

Uvedená publikácia bola spracovaná a vydaná pri príležitosti päťdesiateho výročia vzniku Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Prahe, výročie pripadlo na september 2010.

Recenzovaná publikácia má iný charakter, než na ktorý je zainteresovaná verejnosť zvyknutá. Väčšina kapitol má všeobecnejšie, súhrnnejšie vyjadrenie, do nich sú zakomponované výsledky jednotlivých empirických výskumov, ktoré sa vzťahujú na tú či inú tému.

Práca kolektívu autorov obsahuje 14 tém, na ktorých vedeckovýskumní pracovníci jubilujúceho Inštitútu pracovali, resp. pracujú. Niektoré témy sú novšie, iné sú v zornom poli skúmania už dlhší čas. Vďaka tomu je možnosť „nadhľadu“, zachytenia vývojovej línie, širších sociálnych súvislostí, vystupujúcich všeobecnejších charakteristík, dôsledkov daného javu, vyplývajúca z realizovaných výskumných štúdií nutne rôzna.

To však nie je možné výhradne negatívne pripísať autorom. Napriek tejto rôznosti je v každej kapitole vedený zápas o pohľad z „nadhľadu“ a získať širšie súvislosti, všeobecnejšie vývojové tendencie. Tento vytýčený zámer autorského kolektívu je naplnený a je jasne čitateľný.

S veľkou pravdepodobnosťou bol výber tém do publikácie limitovaný – limitovaný rozsahom publikácie, nákladmi na jej vydanie, ale aj možnosťami pracovníkov, ktorí popri týchto príspevkoch spracovávajú nepretržitý tok plánovaných, ale aj neplánovaných výskumných úloh, ktoré priniesol beh života – potreba praxe. O to viac je potrebné „oslavný“ odborný počin oceniť.

S vedomím uvedených limitov si dovoľujem sprístupniť témy, ktoré sú podľa môjho názoru, nielen zaujímavé, ale aj dôležité:

- a) zmeny v štatistickom vykazovaní kriminality súvisiace so zmenami normatívnymi (ich dôsledky, kvalita ich vykazovaní, najčastejšia „chybovosť“);
- b) podiel verejnosti na alternatívnom riešení trestných vecí;
- c) stav vývoja legislatívnej úpravy sociálnej prevencie kriminality;
- d) probačné programy, faktory ich tvorby, ich realizácia a účinnosť.

Bližšie sprístupnenie jednotlivých kapitol:

Kapitola č. 1 – „Kriminalita a kriminológia v ČR“

Obsah je náčrtom konštituovania kriminológie ako vedného odboru, používania pojmu „kriminológia“ na území ČR, podielu vynikajúcich právnikov na jeho vzniku, historické peripetie vývoja kriminológie, jej vývoj v ČR až po súčasnosť. Autorom je zdôraznený rozsah tradičných i nových problémov, ktorý výrazne prevyšoval a doteraz prevyšuje danú kapacitu českej kriminológie. Orientácia na empirický výskum, podriadený praktickým potrebám justície, trestnej legislatívy ..., trestnej politiky, účinnosti orgánov, efektívnosti pôsobenia jednotlivých orgánov činných v trestnom konaní – nedovoľuje hlbšiu, systematickejšiu teoretickú reflexiu. Ďalej je zdôraznené, že kriminológia nie je konštituovaná ako samostatný vedný odbor. Kriminológovia nemajú prísun – zdroj odborníkov – kriminológov. Kriminológmi sa stávajú ľudia z iných odborov. Kriminologickú základňu nemožno považovať za dostatočnú (ani početne, ani z hľadiska možností vzdelávania, ani ďalšieho postgraduálneho vzdelávania). S tým súvisí vážnosť vedy, ktorá sa odvíja od vážnosti poznatkov, možno teda konštatovať, že kriminológia vždy, a teda aj v súčasnosti zvädza boj,

usilovný boj, bol o svoju využiteľnosť, oprávnenosť, občas aj o existenciu inštitúcie, ktorá je zastrešujúca a vytvára zázemie.

Kapitola č. 2

V nej sú uvádzané najvýznamnejšie kriminogénne faktory najzávažnejších kriminálnych javov. Autor uvádza, že spoločenské podmienky sú všeobecnejšou kategóriou, v rámci ktorej existujú konkrétne kriminogénne faktory. Preto si veľkú odbornú pozornosť žiada skúmanie vzťahu sociálneho prostredia ku vzniku kriminogénnych faktorov. Význam spomínaného skúmania je determinovaný najmä vznikom závažných foriem kriminality. Zdroje rizikových faktorov, ktoré sa môžu premeniť na kriminogénne, sú videné v oblasti politiky, ekonomiky, právneho systému, správy, resp. samosprávy sociálnej štruktúry a kultúry. Realizátori prevencie kriminality ich potrebujú poznávať, odhaľovať a nachádzať možnosti ich tlmenia, dobre poznať dôsledky zločinu pre spoločnosť, a to nielen materiálne.

Kapitola č. 3 – Trestná politika – účel trestania

Je známe, že táto téma je už dlhší čas odborne riešená, vďaka čomu sa vykryštalizovali vývojové tendencie hľadania účelu trestania, našli sa účinné formy trestania vrátane vzniku restoratívnej justície.

Otázka trestov a trestania za zločinnosť je proces, ktorý odráža vývoj spoločnosti, jej hodnotový systém a postoj k človeku (hoci k previnilcovi). Súčasný stav poznania a realizovania trestnej politiky je zameraná nielen na oprávnenosť štátu takeého človeka potrestať, ale na druhej strane zachovať práva páchateľa.

Na túto kapitolu nadväzuje ***štvrtá kapitola – Nové alternatívne formy trestania v ČR po roku 1989.*** Je to kapitola o realizácii alternatívnych foriem trestania a s tým spojených problémov, ktoré sa v praxi vyskytujú. Účinnosť týchto foriem trestania je výrazne závislá od aktivít obcí, resp. verejnosti. Nie je docenené úsilie neštátnych neziskových organizácií, ktoré chcú pomáhať.

Kapitola č. 5 – Úloha prevencie v kontrole kriminality, zvlášť vo vzťahu k mládeži

Táto kapitola spája dynamiku vývoja mládeže a s tým späté problémy a na druhej strane hodnotiace kvantitatívne a kvalitatívne hľadisko. Autor zdôrazňuje, že je uplatňované len kvantitatívne hľadisko (početnosť rodiny, neúplná rodina, otec recidivista)...., nedopracováame sa ku kvalitatívnym charakteristikám. Objavuje sa tu aj myšlienka, že každé preventívne opatrenie nemá pre každého preventívnu pôsobnosť; to závisí na vývoji problému mladistvého, na jeho možnostiach a schopnostiach „vyťažiť“ z preventívnych aktivít. Preventívne aktivity pre mládež musia byť diferencované a mládeži primerané a dostupné.

Preventívne aktivity mladistvého musia obsahovať vzťahný rámec kontaktov s dospelým, ktorý to akceptuje, podnecuje k požadovanému rastu, zmene, poskytuje mu spätnú väzbu. Vzťah musí byť trvalejší.

Kapitola č. 6 – Páchatelia trestných činov, kriminálna recidíva a predikcia

Táto kapitola obsahuje široký obsah problémov – osobnosť páchateľa, kriminálna recidíva a predikcia. Pre autorov bolo určite zložité vybrať to najpodstatnejšie zo skúmania osobnosti páchateľa trestných činov, a to pred r. 1989, ale aj po roku 1990. Podľa názoru recenzenta sa to podarilo, rovnako ako zdôrazňovanie určitých súvislostí vyplývajúcich

z realizovaných výskumov (s. 86 – 87), kde respondentmi boli jednotlivé skupiny odsúdených, ktoré môžu byť využité pri individualizácii zaobchádzania a pri príprave programov zaobchádzania. Problém skúmania recidívy, predikcia kriminálneho vývoja je tu načrtnutý, prezentované snahy o jeho zmapovanie a hlbšie zhodnotenie budúceho vývoja.

Kapitola č. 7 – Obete kriminality v aktuálnych súvislostiach

Problematika obsiahnutá v tejto časti práce by nemala ujsť pozornosti kriminológov. Je známe, že restoratívna justícia s ňou pracuje. Pritom platí, že akákoľvek forma potrestania by mala viesť k hlbšiemu uvedomeniu si následkov zavinenia (previnenia) a vynaloženie úsilia je odčiniť, zmierniť, a teda zohľadniť obeť páchatelom. Autori sprístupňujú stav vývoja problému u nás i v zahraničí, ako aj faktory, ktoré ich ovplyvňujú.

Dôležité je, že snaha vytvoriť medzinárodné štandardy zaobchádzania s obeťami je citeľná.

Kapitola č. 8 – Čo vieme o organizovanom zločine?

Názov tejto kapitoly v podobe otázky je podnecujúci k prehodnoteniu poznatkov čitateľa. Prináša poznatky o „presune“ jednej podoby do druhej a čitateľ si môže položiť otázku, ktorý druh kriminality nie je zasiahnutý organizovanosťou. Pri uvažovaní o tomto probléme sa musí vždy uvažovať o celosvetových politických, hospodárskych a kultúrnych súvislostiach. Pochvalu si zaslúži prezentácia faktorov, ktoré pôsobia a ktoré možno aj v budúcnosti očakávať. Správne sa poukazuje na sofistikovanosť, ktorá je pre tento druh kriminality bežná.

Kapitola č. 9 – Chýba

Kapitola č. 10 – Drogy, kriminalita, represia – späté nádoby alebo začarovaný kruh

Táto kapitola so značným nadhľadom hovorí o „mnohovrstevnosti“ problému drog, jeho vývoji a zložitosti možných prístupov jeho zmiernovania či ovplyvňovania. Na problém sa hľadá v mnohých súvislostiach, upozorňuje sa na jeho flexibilitu svojbytnosť a na potrebu hľadania multiinštitucionálnych prístupov k jeho ovplyvňovaniu. Parciálne riešenie (hoci razantné) sa mína účinkom.

Kapitola č. 11 – Drogy ako kriminogénne faktory – úvaha

Táto časť tematicky nadväzuje na predchádzajúcu kapitolu, sprístupňuje problém drog z pohľadu užívateľa drog. No nepotvrdzuje názor, že droga je vždy kriminogénnym faktorom.

Kapitola č. 12 – Bezdomovectvo ako extrémna forma sociálneho vylúčenia

Bezdomovectvo je novou témou spracovanou v kriminológii, aj keď v sociálnej realite sa s ním stretávame už dlhší čas. Platilo a platí, že sociálne vylúčenie môže viesť ku kriminálnemu riešeniu sociálnej situácie. Preto pohľad kriminológov na tento problém je prísľubom preventívneho riešenia s odbornou znalosťou problému. Skúmanie problému je na samom začiatku.

Kapitola č. 13 – Radikálne politické subkultúry v ČR – ohliadnutie sa za 20-timi rokmi vývoja

Uvedená kapitola veľmi zdarilo zachytáva vývoj radikálnej politickej subkultúry v ČR, „prelievanie“ ich podôb a akcentovanie jednotlivých ideologických prvkov. Vzhľadom na to, že zasahuje najmä mladú generáciu, ktorá má vývojovú potrebu sa združovať, odlišiť sa (od

ostatných, od rodiny, hlavne vonkajškom, lebo to je menej namáhavé), chcú sa taktiež „ukázať“ a to prináša veľké riziká, lebo sa to odvíja v skupinách (až v davoch), rizikovosť prehlbuje ich sociálna, hodnotová nevyzretosť, nedomyslenie dôsledkov.

Poznanie radikálnej subkultúry v ČR má svoje opodstatnenie svojimi dôsledkami, no najmä v preventívnych aktivitách mládeže, vo výučbe občianskej náuky na školách najmä základných a stredných.

Kapitola č. 14 – Verejnosť a kriminalita

Autor tejto časti nastoľuje problém – na základe čoho si verejnosť robí obraz o kriminalite a tiež poukazuje na zložitosti získavania poznatkov verejnosti – verejnej mienky o kriminalite. Prezentované sú faktory ovplyvňujúce verejnosť pri utváraní si adekvátneho obrazu o kriminalite a tiež určité metodologické úskalia sledovania názorov a postojov o kriminalite.

Na informácie je bohatý prehľad výstupov z vedeckovýskumnej činnosti pracovníkov Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v rokoch 1990 – 1999. Ide o veľkú časť výsledkov vedeckovýskumnej činnosti pracovníkov jubileum sláviaceho pracoviska.

Obdivuhodnosť pracovníci vidia v tom, že sa budú usilovať o ďalšie kriminologické bádanie, ktoré má svoju zmysluplnosť, význam a prínos.

*doc. PaedDr. Samuel Uhrin, CSc.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminológie
e-mail: samuel.uhrin@minv.sk*

doc. PhDr. Vratislava Černíková, CSc.